

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav politologie

Bakalářská práce

Tereza Filipová

Role ženských práv

v období intervence Spojených států na území Afghánistánu

The role of women's rights in the US intervention in Afghanistan

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat doktorovi Ondřeji Slačálkovi za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat kolegům z bakalářského semináře a své rodině za podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. července 2022

Tereza Filipová

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá ženskými právy a jejich rolí v době vojenské intervence Spojených států amerických na území Afghánistánu v letech 2001 až 2021. První část se zaměřuje na historické události dvacátého století, které formovaly ženská práva v Afghánistánu. Druhá část se věnuje vojenské intervenci Spojených států amerických z hlediska zaváděných genderových reforem na území Afghánistánu. Třetí část se zabývá právy afghánských žen během americké intervence. A poslední část představuje analýzu faktorů, které ovlivnily efektivitu zaváděných genderových reforem v Afghánistánu.

Klíčová slova: ženská práva, Spojené státy americké, Afghánistán, Talibán, afghánské ženy, vojenská intervence

Abstract

The thesis concerns women's rights and their role in the U.S. military intervention in Afghanistan from 2001-2021. The first part focuses on the historical events of the twentieth century that shaped women's rights in Afghanistan. The second focuses on the U.S.' military intervention in terms of the gender reforms implemented on the territory of Afghanistan. The third part examines the rights of Afghan women during the U.S. military intervention. And the last part provides an analysis of the factors that influenced the effectiveness of the gender reforms in Afghanistan.

Key Words: women's rights, United States America, Afghanistan, Taliban, Afghan women, military intervention

Obsah

1. Úvod	6
2. Historický kontext	8
3. Prezidentské administrativy USA a afghánské ženy	14
3.1 <i>Přístup jednotlivých prezidentských administrativ USA</i>	<i>14</i>
3.2 <i>Implementované programy Spojenými státy</i>	<i>16</i>
3.2.1 <i>Zdraví</i>	<i>17</i>
3.2.2 <i>Vzdělání</i>	<i>17</i>
3.2.3 <i>Přístup ke spravedlnosti</i>	<i>18</i>
3.2.4 <i>Politická participace</i>	<i>18</i>
3.2.5 <i>Podíl na hospodářském životě</i>	<i>19</i>
4. Ženská práva v období intervence	20
4.1 <i>Bezpečnost</i>	<i>22</i>
4.2 <i>Vzdělání</i>	<i>23</i>
4.3 <i>Zdraví</i>	<i>24</i>
4.4 <i>Politická participace</i>	<i>25</i>
4.5 <i>Přístup ke spravedlnosti</i>	<i>27</i>
5. Analýza faktorů ovlivňující efektivitu genderových reforem	30
5.1 <i>Externí charakter reforem</i>	<i>31</i>
5.2 <i>Socioekonomický kontext</i>	<i>32</i>
5.3 <i>Reprezentace a politická participace</i>	<i>33</i>
5.4 <i>Primární motivace zavedení genderových politik</i>	<i>35</i>
5.5 <i>Shrnutí analýzy</i>	<i>36</i>
6. Závěr	38
7. Bibliografie	40

1. Úvod

Dne 11. září 2001 byly na území Spojených států amerických spáchány teroristické útoky islamistickou organizací al-Káida, která s podporou tálibánského režimu sídlila v Afghánistánu. V reakci na provedené teroristické útoky vyhlásila americká prezidentská administrativa „válku proti teroru“, jejíž první velkou kampaní byla invaze na území Afghánistánu. Vojenská intervence kromě požadavku na porážku teroristické organizace al-Káida a svržení vládnoucího tálibánského režimu s sebou nesla i lidskoprávní narativ. Tím byla ochrana afghánských žen před represivní politikou tálibánského režimu.

Lidskoprávní rovina americké intervence vzbudila rozporuplné reakce, někteří ji považovali za politický nástroj k legitimizaci vojenské intervence, jiní ji naopak vnímali jako příležitost k posunu v postavení žen v Afghánistánu. Během americké intervence tak vzniklo mnoho odborných prací, které prostřednictvím svědectví afghánských žen, sledovaly dopady vojenského konfliktu a americké vojenské přítomnosti na ženská práva. Odborné práce vycházely z odlišných teoretických proudů, mj. konstruktivismu mezinárodních vztahů, feministických teorií, postkolonialismu a dalších. Kromě odborných prací situaci monitorovaly i vládní (SIGAR), neziskové a nevládní (HRW) organizace, které do svých prohlášení včleňovaly i doporučení o nutných obsahových změn v zaváděných reformách.

Spojené státy americké se v období intervence podílely na post-konfliktním rekonstrukčním procesu afghánského státu, součástí jejich působení byly i humanitární programy, z nichž některé byly směřovány přímo na práva afghánských žen, jako je zajištění přístupu žen ke zdravotní péči, ke vzdělání a spravedlnosti, k možnosti účastnit se veřejné sféry (politiky) a hospodářského života. Z hlediska finančních nákladů se jednalo o historicky největší program podporující práva žen ve srovnání s ostatními zahraničními misemi.

Tématem práce je, jak již bylo nastíněno výše, problematika ženských práv v Afghánistánu během intervence Spojených států. Cílem práce je analyzovat jaké faktory ovlivnily efektivitu zaváděných genderových reforem Spojenými státy a mezinárodními společenstvími v Afghánistánu. Této analýze je vyhrazena poslední kapitola, která navazuje na poznatky předešlých kapitol a vychází z odborných článků a ze zpráv neziskových a nevládních organizací, které monitorovaly úspěšnost a vliv provedených reforem na afghánskou společnost.

Práce je členěna do čtyř částí. První část se zaměřuje na historický kontext práv afghánských žen. Sleduje klíčové události dvacátého století, které formovaly ženská práva v Afghánistánu. Kapitola popisuje nestabilní zakotvení ženských práv v afghánském právním

systemu, včetně jejich proměnlivého obsahu a rozsahu, což bylo způsobeno častými změnami politických režimů a válečnými konflikty.

Druhá část se věnuje Spojeným státům americkým a jejich působení v Afghánistánu, především se soustředí na přístupy jednotlivých prezidentských administrativ k otázce ženských práv v Afghánistánu v době vojenské intervence. Dále se detailněji zabývá zaváděnými reformami, které vznikly přímo na podporu afghánských žen. Kapitola je rozdělena podle cílené oblasti zaváděných reforem na oblast zdraví, vzdělání, politické participace, přístupu ke spravedlnosti a podílu na hospodářském životě. Kapitola vychází z prohlášení vládního Inspektorátu na obnovu Afghánistánu (SIGAR), který sledoval dopad reforem přijatých americkou administrativou v praxi.

Třetí část monitoruje práva afghánských žen v období americké intervence, kapitola je obdobně jako předešlá část rozdělena podle oblastí cílené podpory. Odlišuje se zahrnutím bezpečností oblasti, která představovala jednu z klíčových při adaptaci nově přijatých reforem. Tato část vychází především ze svědectví afghánských žen, která byla poskytnuta lidskoprávní organizaci Human Rights Watch.

Čtvrtá a závěrečná část je analýzou faktorů, které ovlivnily efektivitu reforem zaváděných Spojenými státy a mezinárodními společenstvími (např. OSN) týkajících se genderové problematiky v Afghánistánu. Rozdělení a výčet faktorů vychází z analýzy odborných článků, které se efektivitou zaváděných genderových reforem v Afghánistánu zabývaly.

2. Historický kontext

Zakotvení ženských práv v právním systému Afghánistánu je nestabilní a rozsah či samotný obsah ženských práv je velmi proměnlivý. Důvodem je častá přeměna režimů, která s sebou nese ekonomickou nestabilitu, nelegální obchodování a občanské nepokoje. Nově nastupující politické režimy si svou vlastní legitimitu vynucují spíše násilím, udržení vlády nastoleného režimu je zajišťováno represivní politikou, která bývá zpravidla ospravedlňována různým výkladem islámského práva šaría. Právě kombinace vojenského konfliktu s nedostatečnými finančními příjmy státu podněcuje společnost k obchodování na černém trhu, což v případě Afghánistánu představuje především obchod s drogami. Negativní konsekvence tohoto jednání lze pozorovat v celé afghánské společnosti, a samozřejmě se následně odráží i v samotném postoji společnosti k ženám. S novými režimy bývá nastoleno i nové pojetí ženských práv. V důsledku častých vojenských konfliktů se rodiny dostávají do finanční tísně a některé z nich se tak obchodem se ženami (jejich prodáváním či vyměňováním) vykupují z nouze: „*one of our participants [Afghan woman who has experienced domestic violence] had been exchanged in marriage to pay a drug-related debt for her brother*“ (Mannell 2021, s. 648).

Do vývoje ženských práv v Afghánistánu zasahují často vnější faktory. Proměnlivost charakteru práv je připodobňována k „jojo efektu“, což je způsobováno zásahy do fungování státu imperiálními mocnostmi a téměř neustálou přítomností válečného konfliktu. Mocenské boje se projevují frekventovanou přeměnou režimů a podstatným způsobem tak ovlivňují i ženská práva, které režimy v různé míře implementují do svého právního systému či následně zase dementují. Dementování bývá způsobeno např. snahou o odlišení se od předešlého režimu, vymezení se vůči jeho politice, ženská práva často působí jako oportunisticky využívaný nástroj politické moci a nemusí být nutně v souladu s jejími hodnotami. Např. Spojené státy americké v minulosti, během studené války, projevíly svou dvojakost k otázkám ženských práv při podpoře afghánských radikálních islamistických skupin, kterým vytvořily zázemí pro ozbrojenou opozici proti tehdejší sovětské okupaci v 80. letech 20. století. Svá stanoviska Spojené státy změnily až po událostech 11. září 2001, kdy se prostřednictvím prohlášení první dámy USA - Laury Bush - postavily proti islámským hodnotám a označily se jako historický podporovatel ženských práv (Kitch 2014).

Projev „jojo efektu“ emancipace žen v afghánské společnosti se pokusím promítnout na partikulárních historických událostech, které se v Afghánistánu udály. Významným reformátorem afghánské společnosti byl král Amanulláh, kterému se ve 20. letech dvacátého století podařilo implementovat několik sociálních reforem. Na začátku své vlády, v roce 1919,

byl úspěšný v obnovení nezávislosti Afghánistánu tím, že jej zbavil britské nadvlády. Tím započala jeho snaha o modernizaci Afghánistánu. Amanulláh veřejně vystupoval proti polygamii, podporoval vzdělání dívek a zasazoval se o nenošení burky – v některých oblastech bylo dokonce vyžadováno nošení oblečení „ze Západu“. Zavedení těchto poměrně zásadních reforem však ukázalo na názorovou nesourodnot mezi městy a venkovem, v městských oblastech provedené reformy byly přijaty vstřícně a s nadšením, avšak ve venkovských oblastech přijaty nebyly a postavil se proti jejich zavedení. Venkov svou rigiditu odůvodňoval dodržováním pravidel islámu, ale stejně tak argumentoval i Amanulláh, jehož pojetí islámu považoval zcela v souladu s nastolovanými reformami. Na venkově naopak sílily nepokoje. Protesty proti reformám byly podporovány i zvnějšku, např. Spojeným královstvím, které se obávalo, aby reformní iniciativa nezasáhla i další části Asie, především pak Indii, kde by modernizační proudy mohly podpořit snahy o dosažení samostatnosti země. Právě z tohoto důvodu byla nakonec vláda Amanulláha svržena a jeho reformy anulovány. Ženy tak opět musely chodit na veřejnosti pouze zahalené (Ahmed-Ghosh 2003, Kitch 2014).

Následník krále Amanulláha, jeho vzdálený bratranec Nadir Šáh reformy již neobnovil. Naopak vláda Šáha se přihlásila ke konzervativnímu pojetí náboženství a otázku ženských práv zlehčovala. Nová ústava přijatá roku 1931, která platila až do roku 1964, neobsahovala žádné ustanovení, které by se zabývalo či upravovalo práva žen. Vláda Nádira Šáha neměla dlouhého trvání, podporovatelé předešlé vlády, vlády krále Amanulláha, se zmobilizovali a zorganizovali na Nádira atentát. Následníkem trůnu se po smrti Nádira stal jeho syn Záhír Šáh. Koncem 30. let 20. století s počátkem druhé světové války se geografická pozice Afghánistánu stala ze strategického hlediska válečných mocností velmi významná. Na hranicích s Afghánistánem byla Indie, která pod nadvládou britského impéria představovala pro nacistické Německo ideální polohu k napadení Velké Británie. Afghánistán svou polohu Němcům nepropůjčil a stal se spojencem Velké Británie a Spojených států, součástí společenství Afghánistánu s USA byla i americká finanční podpora Afghánistánu. Otázka ženských práv se po druhé světové válce, s vládou Záhira Šáha, stala opět součástí politické agendy. Šáh se zasloužil o zajištění možnosti vzdělání pro ženy, o zavedení jejich volebního práva. Podporoval možnost dobrovolného rozhodnutí žen o tom, zda se budou zahalovat na veřejnosti či nikoliv a připravil novou ústavu sekulárního charakteru, která platila od roku 1964. Nakonec však Šáhovy reformy měly podobný osud jako za krále Amanulláha. Vliv zahraničních mocností společně s decentralizovaným státem přinesl do země nepokoje a kromě hlavního města se modernizace nedotkla dalších oblastí Afghánistánu. V okrajových oblastech země panovala velká

chudoba, v důsledku nedostatku základních potravin vypukl dokonce hladomor, který si v roce 1972 vyžádal přes sto tisíc obětí (Kitch 2014).

V roce 1973 byl Záhír Šáh svržen svým bratrancem Muhammadem Daúdu Chánem, který zrušil monarchii a zavedl republikánské zřízení. Předěšlou vládu Šáha označil za „pseudo-demokracii“ a s nastolením nové vlády anuloval veškeré reformy týkající se ženských práv. Nakonec však přesto byly za období Daúdu Chána vlády některé reformy zavedeny, např. manželská reforma, která stanovila minimální věkovou hranici k uzavření sňatku na 16 let. Dodržování reformních zákonů však nebylo nijak kontrolováno, natož vymáháno, a tak většinová společnost zákony nerespektovala. I zahraniční politika v této době zaznamenala změny, orientace politiky Daúdu Chána se přesunula ze západu na východ, konkrétně pak na Sovětský svaz. Důvodem byla ochota Sovětského svazu poskytnout Afghánistánu vojenské prostředky a ekonomickou podporu. Se zvyšující se podporou Afghánistánu ze strany Sovětského svazu stoupal současně v zemi i sovětský vliv, prováděný prostřednictvím Lidové demokratické strany Afghánistánu (PDPA). Právě tato politická strana, jejíž vybudování bylo podpořeno ze strany Sovětského svazu a v duchu socialistických zásad, se v Afghánistánu v roce 1978 pokusila o násilný převrat, tento konflikt je označován také jako „Saurová revoluce“. PDPA se zmocnila vlády a Sovětskému svazu se tak podařilo podstatným způsobem zvýšit na území Afghánistánu svůj vliv, následkem toho byly v zemi plošně zaváděny marxistickoleninské myšlenky (Kitch 2014).

Nové právní ukotvení „Afghánské demokratické republiky“ částečně rozšířilo otázky ženských práv – nově ženy ve společnosti mužů nemusely nosit hidžáb, mohly studovat na univerzitě a bylo jim umožněno pracovat v oblasti vědy, medicíny a státní správy. Země však stále trpěla velkou chudobou, především pak venkov. Přetrvávaly zásadní názorové rozdíly mezi městem a venkovem. Tradiční kmeny a původní etnické skupiny nesouhlasily s nově zaváděnými změnami, považovaly je za protiislámské a rozporné s afghánskými tradicemi (Kitch 2014). Členové těchto skupin a obyvatelé rurálních oblastí se začali radikalizovat a vymezovat proti sovětskému vlivu pod hodnotami *džihádu*:

„In Afghanistan, the Islamic duty of the Muslims had been called jihad, in which the person who pursues this duty is a Mujahid (singular of Mujahideen) and he should voluntarily give his life and property for the sake of the brotherhood.“ (Nojumi 2002, s. 91)

Nepopularita reforem byla ovlivněna několika faktory. Zemědělské reformy se snahou dosáhnout kolektivizace zemědělství či přerozdělování půdy nebyly v souladu s afghánskými tradicemi. Reformy neodpovídaly náboženské a kulturní tradici země, současně jejich provádění bylo necitlivé a bylo řízeno „shora“ bez společenského konsensu. Pro Afghánce je klíčová decentralizovaná politika zakládající se na „komunálním“ rozhodování lokálních kmenů. Změny prováděné PDPA, jakož i jejich obsah, byly plánovány a určovány sovětským vedením bez ohledu na tradice a potřeby obyvatel Afghánistánu. Třídní rozdělení podle leninské interpretace Marxe se neshodovalo se sociální diverzifikací Afghánistánu, kde dosud absentovala pozice proletariátu a kde společnost byla primárně dělena podle etnicity a náboženství, nikoliv podle vztahu lidí k výrobním prostředkům. Tím, že při provádění změn nebyl brán zřetel na místní podmínky a tradice země, došlo k tomu, že se tradiční kmeny vymezily proti násilně zaváděným změnám, což se dotklo zásadním způsobem i prosazované emancipaci žen a jejich práv vůbec (Ahmed-Ghosh 2003, Kitch 2014, Nojumi 2002).

Politická nestabilita, rozpad PDPA a nejednotnost afghánské společnosti, vyvrcholily sovětskou invazí v roce 1979. V důsledku sovětské invaze ještě vzrostla averze proti zaváděným politickým změnám, včetně reforem týkajících se ženských práv. Afghánské zemědělství utrpělo obrovské ztráty, začalo masivní zatýkání občanů, téměř padesát tisíc politických vězňů bylo zavlčeno do Sovětského svazu a téměř milion Afghánců odešlo do emigrace. Situace začala eskalovat – opoziční skupiny neboli džihádistické skupiny, jejichž členům se přezdívá *mudžáhid*, se z obranné pozice přesunuly do útoku, začaly se radikalizovat, jejich strategií se stalo postupné převzetí vlády nad rurálními oblastmi Afghánistánu. Mudžáhidé bojovali ve jménu islámu a požadovali zrušení veškerých socialistických reforem. Afghánská opozice se projevovala islamizací hodnot – boj proti sovětské okupaci se tak stal náboženským bojem za navrácení afghánské nezávislosti (Nojumi 2002).

Během několika měsíců se mudžáhidům povedlo sjednotit a mobilizovat své jednotky, v roce 1985 mudžáhidi spravovali již tři čtvrtiny afghánského území. Ke sjednocení džihádu a k vytvoření stabilního zázemí jejich správy, napomohly politické zájmy ostatních států. Tehdejší mezinárodní politické uspořádání bylo v důsledku studené války polarizováno do sfér západního a východního bloku. Invaze Sovětského svazu do Afghánistánu tak velmi znepokojila státy západní sféry. Byly to především Spojené státy americké, které do probíhajících a vypjatých bojů v Afghánistánu zasáhly tím, že začaly finančně a materiálně podporovat opoziční skupiny. Opoziční skupiny se nazývaly „bojovníky za svobodu“ a mezi jejichž členy patřil i později nechvalně známý Usáma bin Ládín. Ze strany Spojených států

amerických byla podpora opozičních skupin motivována především protisovětským charakterem skupin, na ideologii skupin vycházející z radikální interpretace muslimských hodnot potlačující nejen práva žen, ale obecně lidská práva, nebyl brán příliš zřetel (Ahmed-Ghosh 2003, Kitch 2014, Mamdami 2002, Nojumi 2002).

Výpomoc Spojených států džihádu se projevovala i přímou podporou výcviku džihádistických bojovníků v duchu islámského fundamentalismu. V roce 1987 dosáhla finanční podpora od Spojených států 660 milionů dolarů. Kromě přímé finanční výpomoci od USA, byli mudžáhidi podporováni nepřímou i od CIA prostřednictvím obchodu s drogami. Podle profesora McCoye (1997), který se zabývá zapojením tajných služeb (zejména CIA) do obchodu s drogami, byl obchod s heroinem součástí podpory mudžáhidů.

Jak postupně džihádističtí partyzáni osvobozovali části afghánského území a získávali je pod svou správou, využívali místní opiové plantáže (převážně se jednalo o území na hranici mezi Afghánistánem a dnešním Pákistánem) k získání finančních prostředků. Během dvou let ovládli džihádisté až 60 % amerického trhu s drogami a ke konci studené války již pokrývali cca 75 % světového drogového trhu. Drogový obchod expandoval v závislosti na zisku nových území v Afghánistánu (Mamdami 2002, McCoy 1997). Distribuce drog měla obrovské následky pro místní obyvatelstvo, prudce narostl počet drogově závislých a v důsledku i domácí násilí. Studie zabývající se problematikou násilí na ženách uvedla drogovou závislost jako jednu z hlavních příčin. Ženy byly dokonce nuceny uzavírat sňatky s drogově závislými, kteří obvykle své příjmy vynaložili na drogy: „*My father forced me into this marriage. He didn't work, and the small salary he had, he used to buy drugs. I didn't have money.*“ (Mannell 2020, s. 1865).

S pádem železné opony se v roce 1989 sovětská vojska z Afghánistánu stáhla. Znovunabytá nezávislost však zemi klid nepřinesla, afgánská společnost si i nadále nesla nemalé následky právě skončené sovětské invaze a jejich snah o nastolení socialistického systému. Společenský neklid vyústil v občanskou válku, která vyvrcholila v roce 1992 převzetím moci mudžáhidy. Mudžáhidi jednali prostřednictvím represí, které si, mimo jiné, vyžádaly omezení ženských práv na úplné minimum – ženy byly nuceny chodit plně zahalené a musely podstupovat nucené sňatky. Agresivita režimu se projevovala i v sexuálním obtěžování, znásilňování žen a neustálé přítomnosti násilí obecně. Vláda mudžáhidů trvala až do roku 1996, kdy Spojené státy společně s Pákistánem, Iránem a Saudskou Arábií podpořily nová opatření, která by zamezila takto chaotické a represivní politice. Těmito opatřeními byla podpora Talibánu (Ahmed-Ghosh 2003). Talibán sliboval afghánským občanům stabilitu a

zamezení zahraničního vlivu v Afghánistánu, současně kladl důraz na navrácení islámských hodnot a afghánských tradic (Kitch 2014).

Slovo Talibán pochází z arabštiny a znamená „studenti“, konkrétně se jednalo o učence škol, jejichž výuka byla zaměřena na výklad koránu. Současně se studentům prostřednictvím výuky vštěpovaly ideologické myšlenky hnutí. Hnutí Talibán bylo svou strukturou velmi heterogenní, mnoho členů pocházejících z pakistánských uprchlických táborů ani neznalo afghánskou kulturu: *„Becoming refugees in Pakistan for long periods of time caused these students to be disconnected from their social, cultural, and economic bond with Afghanistan. Many of them were very young when they arrived in Pakistan, and they had not experienced the historical and national pattern in which their ancestors lived for hundreds of years.“* (Nojumi 2002, s. 122). Součástí hnutí byli i bývalí mudžáhidé, kteří se dříve účastnili bojů proti PDPA a sovětské okupaci.

Pod vlivem událostí v Afghánistánu a vlády mudžáhidů přislíbil Talibán afghánským občanům, že hlavním cílem hnutí je nastolení míru a obnovení práva šaría a tedy, že po úspěšných bojích a osvobození afghánského území, navrátí správu Afghánistánu nově vybudované „národní islámské vládě“. S postupným získáváním moci nad jednotlivými územními celky se však ideologie Talibánců podstatně změnila a na osvobozených území začali vládnout sami. Způsob jejich vlády byl (stejně jako předchozí režimy) represivní, ženy byly nuceny ke sňatkům s Talibánci: *„Sometimes a woman who was married to one Taliban was raped by ten other Taliban.“* (Rostami-Povey 2007, s. 26), s ženami bylo násilně zacházeno (př. byly napadány a bity přímo na ulicích) a okolí v obavách o svůj vlastní život proti takovým incidentům vůbec nezasahovalo. Vdovám se v talibánském režimu přezdívalo „nechráněné ženy“ (*zanana bee Sarparast*). Pro tyto ženy byly speciálně vyčleněné uprchlické tábory, které se od jiných internačních táborů lišily nižším množstvím podávané potravy a byly téměř bez hygienického vybavení. Tato skutečnost se týkala většiny žen, jelikož vlivem občanské války a represivní politiky mudžáhidů, mnoho žen přišlo o své manžely (Rostami-Povey 2007). Následky neustálých válečných konfliktů v zemi vyústily ve ztrátu většiny příbuzných mužského pohlaví (*mahram*) – ženám kvůli tomu nebylo dovoleno vycházet z domu. Mezi další nařízení patřilo nošení burky, zákaz návštěvy lékaře mužského pohlaví a zákaz vzdělávání dívek a žen ve školách (Ahmed-Ghosh 2003).

3. Prezidentské administrativy USA a afghánské ženy

3.1 Přístup jednotlivých prezidentských administrativ USA

Prezidentská administrativa G. W. Bushe vyhlásila po teroristických útocích dne 11. září 2001 na území USA tzv. válku proti teroru. Nejednoznačnost pojetí války proti teroru je přisuzována citovému zabarvení s důrazem na dualitu moralit mezi západním (USA) a islámským světem (Afghánistán). Bush při vyhlášení války proti teroru označil ty státy, které by nespolupracovaly s USA, za necivilizované země, které se dopouštějí sdílení „nelidských“ hodnot: *“No nation can be neutral in this conflict, because no civilized nation can be secure in a world threatened by terror.”* (Bush 2001). Po útocích v odstupu několika týdnů započala americká vojska, s podporou Spojeného království, bombové útoky na území Afghánistánu. V mnoha případech bomby zasáhly i obytné oblasti, první týden útoků si vyžádal až 400 obětí na civilistech. Do listopadu 2001 se Spojeným státům podařilo osvobodit hlavní město Kábul a porazit bojovné složky Talibánu společně s Al-Káídou. Ovšem hlavním lídrům Talibánu a Al-Káidy se podařilo uprchnout a po opětovné mobilizaci svých spolubojovníků pokračovali v bojích na hranicích s Pákistánem (Rostami-Povey 2007).

Americká intervence na území Afghánistánu začala pod imperativem porážky teroristické organizace Al-Káida, jakož i znemožnění teroristických aktivit ve světě a podpory mezinárodní bezpečnosti obecně. Postupně se součástí strategie a motivace vojenské aktivity v Afghánistánu stala i otázka ženských práv. Bushova administrativa zdůraznila práva afghánských žen, jejich zakotvení a také nutnost jejich ochrany. Jen pár měsíců po teroristických útocích, již v prosinci 2001, vydal Kongres dokument (Afghan Women and Children Relief Act), který zavazoval k zavedení a zajištění zdravotní péče a vzdělání afghánským ženám a dětem. Následně vydané dokumenty se soustředily na podobnou problematiku, mezi hlavní úkoly patřily – zpřístupnění vzdělání, zdravotní péče a spravedlnosti, podpora politické a ekonomické participace a zlepšení bezpečností situace (SIGAR 2021a).

Následující administrativa prezidenta Baracka Obamy se na začátku svého mandátu soustředila na afghánskou nezávislost v oblasti bezpečnosti, jednalo se o přenesení bezpečnostní odpovědnosti Severoatlantické aliance a ISAF (International Security Assistance Force) na afghánskou armádu. Znamenalo to, že od počátku roku 2011 do roku 2015 se snížila přítomnost amerických vojsk ze 100.000 vojáků na 9.800 vojáků. Postupné snižování zahraniční vojenské přítomnosti v Afghánistánu a transformace v oblasti bezpečnosti se soustředila i na možné dopady této transformace na práva afghánských žen. Roku 2011

americká prezidentská administrativa vydala Národní akční plán (U.S. National Action Plan on Women, Peace, and Security 2011), který zavazoval k rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1325 o ženách, míru a bezpečnosti (2000) a kladl důraz na přítomnost žen v mírových procesech. Ač tento dokument neodkazoval pouze na situaci afghánských žen, ve svém znění podtrhoval i závazek Spojených států zajistit a podpořit participaci afghánských žen na státotvorném procesu a vládě. S ohledem na obsah tohoto dokumentu, usilovala americká vláda o plnění strategických kroků v oblasti mírotvorných procesů a účasti žen v těchto procesech. Součástí závazku bylo vydávání ročních reportů, které by zohledňovaly aktuální situaci a sledovaly plnění vzniklých závazků, avšak s mezinárodní povahou „Národního akčního plánu“ absentovala partikulární strategie na oblast Afghánistánu (SIGAR 2021).

Závazek k bezpečnostní tranzici a vydání Národního akčního plánu zásadně ovlivnily další legislativní kroky v oblasti ženských práv, americká ambasáda podpořila vydání genderové strategie (U.S. Embassy Kabul Gender Strategy), k jejímuž plnění se zavázala afghánská administrativa. Dokument obsahující jednotlivé strategické kroky v oblasti genderové rovnosti na území Afghánistánu navazovaly na Národní akční plán pro afghánské ženy z roku 2007, který byl vydán za předešlé americké administrativy. Nová strategie obsahuje pět klíčových kroků: přístup ke spravedlnosti a bezpečnosti, k vedení a občanské angažovanosti, k hospodářskému rozvoji, ke vzdělání a zdravotní péči (SIGAR 2021, s. 28).

Prezidentská administrativa Donalda Trumpa v mnohém navázala na činnost předchozí administrativy. Národní akční plán z roku 2011 byl v roce 2017 ratifikován a stal se součástí amerického právního řádu. K tomu vydala Trumpova administrativa strategii, mezi jejímiž doporučeními bylo zohlednění genderového charakteru amerických programových misí – tedy důraz na přítomnost a participaci žen při mírových jednáních a jejich obecnou integraci do bezpečnostních složek. V roce 2019 byla vydána ambasádou USA v Kábulu genderová strategie, která se přímo zaměřovala na situaci v Afghánistánu. Obdobně kladla důraz na zajištění participace afghánských žen při mírotvorném procesu a popisovala základní indikátory, které hodnotily úroveň ženských práv v Afghánistánu. Podobně jako u předešlých emancipačních reforem se jedná o zajištění přístupu žen ke vzdělání, zdravotní péči, spravedlnosti, atd. Tyto indikátory se zaměřují především na kvantitativní výsledky, jako je počet žen ve funkcích (ve veřejné sféře) a finanční pomoc. Ovšem skrze kvantitativní rovinu nedokážeme přesně zodpovědět, zda vyjma dosažení vyššího počtu žen v politické sféře, mají ženy i skutečný politický vliv a zda je vůbec zohledňován i jejich názor na věc (SIGAR 2021).

3.2 Implementované programy Spojenými státy

Programy Spojených států, které se svým obsahem zaměřovaly na genderovou problematiku v Afghánistánu, především ženská práva, lze podle SIGAR (2021) rozdělit dle jejich zaměření do pěti skupin – (1) zdraví, (2) vzdělání, (3) přístup ke spravedlnosti, (4) politická participace, a (5) podíl na hospodářském životě. Každá ze skupin se soustředí na jinou problematiku, ve které programy usilují o změnu ve zjištěných nedostatcích. Obecně k ženám se ve svém znění nevztahují pouze reformy soustřeďující se na výše zmíněné problematiky, nepřímo se na afghánské ženy vztahovala většina zaváděné pomoci. Avšak u reform, které se nepřímo vztahovaly na afghánské ženy, lze jen s obtížemi zkoumat konkrétní dopady, které na ženy měly. Proto se kapitola zabývá pouze těmi programy výslovně spojené s pomocí afghánským ženám.

Za dvě dekády vojenské intervence Spojené státy z celkových 141,24 miliard dolarů vynaložených na rekonstrukci Afghánistánu přispěly 787,4 miliony na podporu afghánských žen, tj. na výše zmíněnou problematiku týkající se pouze afghánských žen (SIGAR 2021, s. 35). Pokud zohledníme americkou pomoc v rovině finančních prostředků vynaložených ke zlepšení životní úrovně afghánských žen, jedná se ve srovnání s ostatními zahraničními misemi o jedinou zemi, která byla v oblasti ženských práv takto výrazně sponzorována ze zahraničí. Ovšem výše finančního obnosu nezaručuje jejich kvalitní distribuci a efektivní vynaložení. Výzkumnice Ashley Jackson zabývající se Afghánistánem hovoří o důležitosti zaměřit se na potenciální diplomatické strategie, nikoliv jen pouze na finanční dotaci jednotlivých programů (SIGAR 2021, s. 36). Dalším nedostatkem, který se u americké pomoci a implementace emancipačních politik objevoval, byl nedostatečný důraz na sociální, kulturní a ekonomické podmínky státu, jakož i neefektivní využití strategie tzv. *gender mainstreaming*. Formálně se genderové rozdělení v regulích vyskytovalo, avšak nedošlo k efektivnímu zavedení do praxe.

V rámci zmíněných pěti kategorií, které se vztahují k problematice genderové nerovnosti, lze doplnit i další podoblasti, např. v oblasti zdraví (1) byly zajišťována i školení porodních asistentek, což napomohlo ženám ke zdravotnickému vzdělání. K lepšímu nástupu americké pomoci afghánským ženám rozčlením zaváděné reformy do pěti kategorií: zdraví, vzdělání, přístupu ke spravedlnosti, politická participace, a podílení se na hospodářském životě. Rozdělení vychází nejen z rozlišení těchto problematik v implementovaných reformách, ale také z rozdělení Inspektorátu pro obnovu Afghánistánu (SIGAR), jež se zkoumáním pomoci a jejich dopadů na afghánskou společnost zabýval.

3.2.1 Zdraví

Oblast zdraví představovala jednu z klíčových v americké politické agendě, a to zejména zdraví matek. Vlivem předešlé nestabilní situace v zemi téměř absentovala instituce zdravotnictví, která by dokázala uspokojit nejnnutnější základní potřeby. Součástí americké podpory bylo vyškolení porodních asistentek, vybudování porodnic a také vzdělání v oblasti výživy těhotných žen. Implementované politiky zohledňovaly i vzdělávání mužů v oblasti zdravotnické osvěty, jako např. plánování rodiny, příprava na rodičovství, péče o zdraví matek a apod. (Communication for Behavior Change: Expanding Access to Private Sector Health Products and Services in Afghanistan 2006–2012, Helping Mothers and Children Thrive 2015–2020). Komplikace se zaváděním zdravotnických programů se objevovaly především ve venkovních oblastech, což bylo způsobeno zejména nedostatečným množstvím vzdělaných či odborně vyškolených žen a potencionálních zaměstnankyň, když kvalifikované ženy se odmítaly přestěhovat z měst a pracovat v oblastech mimo města (SIGAR 2021, s. 49 – 61).

3.2.2 Vzdělání

Otázka vzdělání a přístupu afgánských žen ke vzdělávacím institucím je další problematikou, která během intervence byla považována za klíčovou. Obdobně jako v oblasti zdraví, vlivem předešlých režimů přístup žen ke vzdělání téměř vymizel, zejména pak v rurálních oblastech. Úroveň vzdělání a její nárůst během intervence lze kvantifikovat zjištěním počtu nově vzniklých vzdělávacích ústavů (škol), jakož i počtu žen, které je navštěvovaly. Takto lze porovnat nárůst vzdělávacích institucí v době před a během intervence a lze dojít k závěru, že došlo k výraznému zlepšení. Během tálibánské nadvlády navštěvovalo školu pouze 900.000 dětí, a to téměř bez zastoupení dívek, ovšem v roce 2021 počet studujících stoupl na celkových 9.200.000 studentů a z toho bylo 3.500.000 studujících dívek. Výrazné navýšení pozorujeme i v zastoupení žen v učitelských profesích, kde z celkového počtu 203 tisíc učitelů tvořily jednu třetinu ženy. Spojené státy v období vojenské intervence přispěly téměř jednou miliardou dolarů na programy, které se zaměřovaly na vzdělání v Afghánistánu, a to jak dívek, tak i chlapců. Z uvedené částky bylo přímo na vzdělání dívek vyčleněno 205 milionů dolarů. Tyto finanční prostředky byly vynaloženy na hrazení studijních stipendií, vybudování škol, zajištění a organizaci vzdělávání a školení učitelů a na dotační příspěvky k navýšení kapacity ministerstva školství v Afghánistánu (SIGAR 2021, s. 63-77). Kvantifikace, která udává počet dívek ve vzdělání během intervence, ovšem nepodává ucelený závěr o dosaženém výsledku, tedy jaká je reálná úroveň vzdělání dívek v zemi. Samotný počet žen ve školách totiž nezohledňuje

socioekonomické podmínky a kulturní normy, kterým dívky čelí, a mnohdy jim nedovolují školy navštěvovat (Bamik 2018).

3.2.3 Přístup ke spravedlnosti

Oproti předešlým oblastem, zdraví a vzdělání, kde lze (byť někde jen částečně) vycházet z kvantitativních hledisek, u přístupu ke spravedlnosti, politické participaci a podílu na hospodářském životě, tak činit nelze. Formální rámec postavení afghánských žen a jejich přístup ke spravedlnosti má svá zakotvení v ústavě, včetně nezávislosti soudů a neakceptovatelné diskriminace na základě pohlaví, avšak jednání státních institucí a soudů v praxi tomu neodpovídá. Přesto však se implementované reformy Spojených států soustředily na dodržování ústavních práv žen posílením jurisdikce a zajištění vymahatelnosti stávajících práv, včetně posílení přístupu žen k právnímu vzdělání. Jeden z programů, který usiloval o dosažení těchto cílů, využil mediální prostředky, např. distribuce edukativních brožur, vysílání rádiových edukativních programů, atd. (Rule of Law Stabilization Program- Informal Component 2012–2014). Tyto prostředky měly napomoci šířit povědomí a znalosti o právním systému v zemi. Součástí byly i workshopy, které se zaměřovaly na výklad práva šaría a ústavního práva Afghánistánu, včetně kvalifikace právníků (Rule of Law Stabilization Program–Formal Component 2012–2014; SIGAR 2021, s. 99 – 109).

SIGAR (2021) u většiny programů týkající se přístupu ke spravedlnosti shledal, že americká administrativa označila jejich implementaci za úspěšnou a dopady za pozitivní, ovšem aniž by disponovala přímými důkazy. Vzhledem k povaze těchto programů, nelze s přesností vyhodnotit závěry a dopady jednotlivých programů, přímo ze zprávy Inspektorátu (2021): „*Insufficient monitoring and evaluation of program activities and unsubstantiated claims of success make it impossible to assess the actual impact that these programs had on improving women’s access to justice.*“ (s. 108).

3.2.4 Politická participace

V období vojenské intervence se americké administrativě podařilo prostřednictvím jednotlivých programů zvýšit počet žen v politické sféře a i v legislativě. Ke zvýšení počtu žen v těchto oblastech došlo zavedením tzv. genderových kvót, které procentním vyjádřením části z celkového počtu poslanců určovaly minimální hranici zastoupení žen v parlamentu. Podobně jako u předešlé programové oblasti se efektivita politické participace nedá vyjádřit pouze na

základě kvantitativních znaků, neboť při posouzení reálného dopadu programu je důležité zohlednit i vliv poslankyň na aktuální politickou agendu. Kromě důrazu programových misí na politickou participaci žen v parlamentu se zaváděné reformy soustředily na oblast volebního práva a participaci žen v občanské společnosti ve veřejném i v soukromém sektoru. Účast žen v občanské společnosti patřila od roku 2005 mezi jednu z hlavních priorit této oblasti. Americká administrativa usilovala o posílení občanských organizací, zejména pak těch, které se zaměřovaly na místní genderové problematiky, činila tak prostřednictvím podpory komunitní angažovanosti organizací, pomoci zajištěním a organizací školení v partikulárních problematikách jako jsou volby, lidská práva a násilí na ženách (Initiative to Promote Afghan Civil Society 2005–2010, Afghan Civic Engagement Program 2013–2020; SIGAR 2021, s. 79 – 97).

3.2.5 Podíl na hospodářském životě

Tato oblast se soustředila na problematiku žen v ekonomice, přesněji na participaci žen v soukromém sektoru hospodářství. Toho se americká administrativa snažila dosáhnout prostřednictvím organizace kvalifikačních kurzů, stáží a podporou malých živností vedených ženami. Během intervence byl nejen v soukromém, ale i veřejném sektoru, zaznamenán „zlepšující se“ trend, tj. zvýšení počtu žen v ekonomice. Nelze ovšem s jistotou konstatovat a definovat konkrétní vlivy, které tento počet ovlivnily, a zdali existovala přímá korelace mezi kvalifikačními kurzy a přítomností žen v ekonomice. Klíčový program, který byl určen k podpoře zvýšení účasti žen v ekonomickém sektoru, zprostředkoval kurzy pro ženy v oborech vzdělávání, mediálních služeb, telekomunikace a další. Program prostřednictvím absolvování kurzů sliboval až 17.500 nově vytvořených pracovních míst (Women in the Economy 2015–2020). Vyhodnocení programu však nepřineslo přesvědčivá zjištění, že by výsledkem bylo skutečné navýšení účasti žen. S obdobnými závěry byly hodnoceny i jiné programy v této oblasti, např. program zaměřující se na zvýšení počtu žen ve veřejných službách. Program sice dosáhl jistých kvantitativních výsledků, když z původních 18 % účasti žen ve veřejných službách v roce 2007, došlo ke zvýšení až na 25 % v roce 2019. Ovšem nárůst se týkal především městských oblastí a nelze tak deklarovat obecné zlepšení napříč Afghánistánem (SIGAR 2021, s. 111 – 121).

4. Ženská práva v období intervence

Tato kapitola zkoumá pojetí ženských práv během invaze Spojených států na území Afghánistánu z pohledu afghánských žen. Jak již bylo nastíněno v předešlých kapitolách, podoba ženských práv v Afghánistánu je proměnlivá, dynamické změny režimů společně s právním zakotvením států, zabraňují kontinuální percepci afghánských žen a jejich práv. Proměnlivý charakter ovlivňují i kulturní střety mezi islámskou a západní (křesťanskou) tradicí. Nastolování nových tradic a deklarování hodnot, které nejsou v souladu s místními kulturními tradicemi a zvyky, způsobuje obecně¹ negativní vnímání emancipace žen v Afghánistánu. Texty, které pojednávají o této problematice, se ve své podstatě odkazují na to samé, mezi afghánskými ženami a nově zaváděnými reformami absentuje komunikace, což vede ke vzájemným konfliktům a nepochopením. Tyto závěry vycházejí ze svědectví nejen afghánských žen, ale i neziskových a nevládních humanitárních organizací, které po dobu vojenské intervence přinášely zprávy o aktuálním postavení žen v Afghánistánu a zkoumaly praktické dopady reformy v praxi.

Součástí odůvodnění intervence amerických vojsk na území Afghánistánu byla i otázka ženských práv pod tálibánským režimem. Americká politická administrativa přinesla do afghánské společnosti mnoho nových reforem, s americkou podporou byla formována nová vláda a etablována nová ústava, která zakotvila i práva a svobody žen. Deklarované reformy slibující lepší postavení žen, se při aplikaci však zastavily pouze u formálního vymezení.

Nově deklarovaná ústava (2004) zakotvila ochranu lidských práv:

„Any kind of discrimination and distinction between citizens of Afghanistan shall be forbidden. The citizens of Afghanistan, man and woman, have equal rights and duties before the law.“ (kap. 2 čl. 22, 2004).

Ve svém znění se nová ústava odkazovala i na mezinárodní lidskoprávní dokumenty, včetně listiny Organizace spojených národů (OSN). Dalším stěžejním dokumentem byla Bonnská dohoda (2001) ustavující závazky k politické tranzici v Afghánistánu, součástí dohody byl právní rámec státu, jurisdikce a státní administrativa. Ženská práva v afghánské společnosti byla sice popsána, avšak v praxi se příliš nedodržovala. Na řešení tohoto problému se přímo

¹ Emancipační reformy týkající se práv afghánských žen se během afghánské historie zpravidla objevovaly s nástupem jiného režimu. Reformy tak působily jako mobilizační prvek opozičních skupin nového režimu, např. sovětská okupace (1979) a její násilné zavádění socialistických politik do afghánského právního řádu.

zaměřuje nevládní americká organizace „Generální inspektorát na obnovu Afghánistánu“ (SIGAR).

Mezinárodní podpora afghánských žen dosáhla svého vrcholu v roce 2005 s prvními svobodnými volbami v zemi. Po parlamentních volbách se situace v zemi začala zhoršovat, ústavně zakotvená ženská práva postupem času začala nabývat pouze formálního charakteru. Osm let po pádu tálibánského režimu vydala organizace HRW (2009) zprávu, která popisuje mezinárodní podporu afghánských žen a její postupný úpadek. Zpráva zohledňuje jaké konkrétní problematiky byly v roce 2009 na území Afghánistánu v lidskoprávní rovině nejohroženější. Jedná se o násilné chování k ženám vystupujících aktivně na veřejnosti, (domácí) násilí na ženách, uzavírání dětských a nucených sňatků, omezený přístup žen ke spravedlnosti a ke středoškolskému vzdělání. Podle HRW se mezinárodní podpora soustředila spíše na rétorické závazky k afghánským ženám, nežli na zajištění jejich práv ve skutečném životě: „...women have not been a central priority for the government or for international donors, whose focus is primarily on the armed conflict rather than the broader concept of civilian security and rule of law.“ (HRW 2009, s. 3).

Administrativa prezidenta Karzaje přijala v roce 2009 zákon, který výrazně omezil svobody afghánských žen. Odůvodnění přijetí zákona nachází HRW (2009) v motivaci Karzaje získat si voliče mezi stoupenci šíitského fundamentalismu. Jedná se totiž o šíitský zákon (Shia Personal Status Law). Zákon ve svém znění upravuje postavení žen v rodině, ve společnosti a na veřejnosti. Postavení žen, resp. jejich práva, jsou však omezena právy mužů, a to zvláště v manželském právu, když zákon obsahuje ustanovení, na jehož základě má manžel právo odepřít manželce materiální prostředky, včetně jejího přístupu k potravě, pokud dojde k odmítnutí sexuálního uspokojení ze strany manželky (JURIST 2009). Reakce mezinárodního společenství, včetně prezidentské administrativy Spojených států, byla odmítavá. Za účelem znemožnění násilného jednání vůči ženám, jakož i navádění k takovému jednání, zajištění bezpečnosti žen, byl přijat zákon, jež měl zamezit a následně úplně eliminovat násilné chování vůči ženám (EVAW 2009). Zákon se soustředil i na kulturní zvyky a tradiční normy v zemi, které byly v rozporu s afghánským právním řádem a právem šaría. Ovšem násilné jednání i přes přijetí tohoto zákona EVAW v zemi pokračovalo, zákon nebyl vymáhán a UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2009) zaznamenala dokonce případy, kdy afghánské bezpečnostní složky ani nebyly o jeho existenci informovány.

Vzhledem ke komplexnímu pojetí ženských práv je kapitola rozdělena do několika podkapitol, které zvláště zkoumají klíčové oblasti problematiky týkající se afghánských žen

v období americké intervence. Rozdělení vychází ze zprávy Inspektorátu pro obnovu Afghánistánu (SIGAR 2021), která takto rozdělila hlavní povahové roviny jednotlivých programů Spojenými státy v Afghánistánu. Podkapitoly zaštiťují oblasti vzdělání, zdraví, politické účasti a přístupu ke spravedlnosti. Rozdělení doplňují o oblast bezpečnosti, jež svou intenzitou ovlivňuje všechny zmíněné oblasti.

4.1 Bezpečnost

HRW (2002) po prvním roce americké intervence vydala report, který hodnotil aktuální lidskoprávní situaci v Afghánistánu pro místní ženy. Vlivem přítomnosti amerických vojsk se USA podařilo deklarovat větší svobody pro ženy jako účastnit se života ve veřejné sféře, mít možnost přístupu ke vzdělání, ke zdravotní péči a k zaměstnání. I přesto, že znění reforem bylo celoplošné, jejich implementace byla zaznamenána především v hlavním městě Kábul. Hlavním důvodem byla přítomnost Mezinárodních bezpečnostních podporných sil (ISAF), které v hlavním městě zajišťovaly bezpečnost. Ovšem i přes přítomnost ISAF docházelo k nedodržování nastolených reforem. Opoziční skupiny bojující proti novému režimu byly ozbrojené, nesouhlasný postoj projevovaly násilně, a to především na ženách. S narůstající vzdáleností od města se bezpečnostní situace zhoršovala a bez přítomnosti ISAF nebyla možnost právní povinnosti vymáhat. Afghánské ženy čelily násilnému zacházení, jejich práva jim byla odepřena. Obzvláště kritická byla situace na severu země, kde násilí čelilo především paštunské etnikum, které bylo perzekuováno ostatními etnickými skupinami (Hazaři, Tádžici, Uzbeki). Násilné jednání, včetně nesouhlasného postoje venkovních oblastí vůči novým reformám, má za následek přetrvávající absenci žen při rozhodování v politické oblasti. Nově deklarovaná volební práva, včetně práva pasivního, nelze v důsledku násilných represí a výhrůžek vykonávat (HRW 2002).

Jednotlivá svědectví v reportu HRW z roku 2002 ukazují, že hlavní problém svobody afghánských žen nespočívá ani tak v nedostatečně deklarovaných ženských právech a svobodách, ale v jejich nemožnosti je prakticky využívat. Otázka bezpečnosti je klíčovým aspektem a bez zajištění bezpečnosti v zásadě nelze práva žen šířit a zajišťovat jejich praktický výkon. Napříč afghánským územím jsou ženy perzekuovány a omezovány na svých právech, byť formálně ustavených. Špatná bezpečnostní situace v zemi se tak odráží do všech sfér jejich svobod – primárně pak tím, že mají strach vůbec opustit území svého domova: „... *nothing has been done about our security problems... After the Taliban, there is still abuse of the rights of*

all people and of women. I am free inside the house but not outside in the city. All women still wear the chadari² because of this.“ (HRW 2002a v HRW 2002, s. 6). Pocit nebezpečí provází v hlavním městě samozřejmě i afghánské ženy, které se neustále obávají o svou bezpečnost z důvodu traumatických zkušeností z minulých let, a to přestože jsou přítomny bezpečnostní složky ISAF. Afghánské ženy nevěří ve stabilitu nového establishmentu a mají obavy z návratu režimu předešlého. Svědectví zaznamenaná v reportu HRW (2002) potvrzují násilné chování vůči ženám, které v souladu aktuálními politikami nebyly plně zahalené.

Narušení bezpečnosti v Afghánistánu je zapříčiněno i značnou dominancí válečných baronů (*warlords*) napříč regionem. Podle HRW (2005) za jejich dominanci částečně může i podpora Spojených států, kterou získali z důvodu jejich útočného postavení proti tálibánskému hnutí, aniž by zhodnotili jejich lidskoprávní a hodnotové postavení. Zároveň tito vůdci získali důležitá postavení ve veřejné sféře prostřednictvím politické participace (HRW 2005).

4.2 Vzdělání

Vzdělávání dívek a žen představuje jednu z hlavních součástí svobody, ve které jsou ženy tradičně v Afghánistánu omezovány. Kromě kulturně-sociálního kontextu země, je tomu po pádu tálibánského režimu i kvůli nedostatku dívčích škol, bezpečnosti a značné vzdálenosti, kde se školy nacházejí. Zmíněné tři faktory spolu souvisejí, v důsledku nedostatku dívčích škol jsou dostupné dívčí školy velmi vzdálené od bydliště, nutí tak dívky k absolvování dlouhých cest po Afghánistánu. Ovšem z důvodu trvajícího konfliktu, přítomnosti opozičních skupin a nevráživosti ze strany tradičně konzervativních afghánských skupin nejsou ženy ani děti v bezpečí. Nedostatečné množství středoškolských institucí je obecný problém i pro chlapecké školy, avšak na dívčí vzdělání to má z důvodu disproporčního množství škol ještě větší dopad (HRW 2009).

Studie zabývající se touto problematikou přichází s poznatky, že otázky bezpečnosti, socioekonomické podmínky, a nedostatek dívčích škol, nepředstavují hlavní překážky, které ženy ve vzdělání omezují. Nýbrž zmiňují skutečnost, že dívkám mnohem více ve vzdělání brání kulturní normy afghánské společnosti. Kupříkladu ženy mohou studovat pouze na školách, jež jsou vyhrazeny pouze dívkám a současně musí být výuka vedena jen ženou. Dále se tu promítá patriarchální charakter afghánské společnosti – prioritou u žen tak není považováno jejich

² Chadari – jedná se o typ oblečení, který úplně zahaluje ženskou postavu, včetně obličeje.

vzdělání, nýbrž založení rodiny a výchova dětí. V důsledku uzavírání dětských sňatků jsou ženy nuceny zakládat rodinu v brzkém věku, čímž pro ně možnost středoškolského vzdělání úplně zaniká (Bamik 2018). Tato skutečnost se nezměnila ani po uzákonění zákazu nucených a dětských sňatků (EVAW 2009): „...*(the) law does not help girls and women in the fight against the rigid traditional norms and values that ban them from gaining education*“ (Bamik 2018, s. 87).

4.3 Zdraví

Oblast zdraví a zdravotní péče v Afghánistánu byla během americké intervence výrazně podporována, a to nejen prostřednictvím finančních dotací, ale i zajištěním základního lékařského výcviku mezinárodními dárci. Ovšem i přesto je úroveň afghánského zdravotnictví, vlivem válečných konfliktů a nestabilní ekonomické situace, v žalostném stavu. Zdravotní instituce nedisponují dostatkem personálu, zdravotnickým vybavením a ani prostory. V rovině ženských práv se zaměřujeme především na přístup a kvalitu zdravotnické péče pro ženy, na zdraví matek a porodní péči. Vlivem chudoby, kterou trpí většina společnosti, ženy nemají přístup k základní zdravotnické péči. Obzvláště v úrovni prenatální a postnatální péče je úroveň péče nedostatečná napříč celou zemí. Ženám není dostupná ani základní potřebná péče a tak lékařské zákroky, které by v dnešní moderní medicíně ani nemusely být nijak závažné, často končí fatálně (HRW 2021).

Zdravotní péče a přístup žen k ní s sebou nese mnoho překážek. Během americké intervence byly na území Afghánistánu přítomné vojenské složky Spojených států a mezinárodního společenství, ale i tak zde probíhaly aktivní útoky na afghánská města a zdravotní instituce. V květnu 2020 Talibán zaútočil na porodnici, kde pracovali Lékaři bez hranic, a došlo k usmrcení 24 lidí, včetně matek, novorozenců, těhotných žen a zdravotních sester. Podle UNAMA (2020) se jednalo o součást systematického útoku tálibánských jednotek na zdravotnická zařízení, a to proto, že nebyl způsob zdravotní péče poskytován v kooperaci s Tálibánem. Talibán tak donutil k zavření několika zdravotnických center, podle vypovědí podaných HRW (2021) se centra zavírají a otevírají podle aktuální bezpečnostní situace.

Kromě nepříznivých bezpečnostních podmínek v zemi, ženy nedisponují dostatečnými finančními prostředky k úhradě jejich zdravotní péče. Chudoba sice zasahuje celou společnost, avšak ženy mají ještě více omezený přístup k finančním prostředkům, neboť v rodině disponuje

kontrolou nad penězi výhradně muž. I přesto, že samotný zdravotnický výkon je hrazen státem, pacienti si musí zaplatit nejen za podávaná farmaka, ale také za základní zdravotnické vybavení (včetně rukavic, skalpelu, gázy, atd.), aby jim mohla být péče poskytnuta. Při zdravotnických zákrocích, obzvláště porodech, ženy vynaloží nemalé prostředky na základní vybavení a následně rodiny nedisponují již finančními prostředky na prenatální ani postnatální péči. Navíc některé zdravotnické zákroky jsou prováděny pouze na soukromých klinikách a služby těchto klinik si valná většina žen právě z finančního důvodu vůbec nemůže dovolit (HRW 2021).

Další problém, jež ovlivňuje přístup žen ke zdravotní péči, se týká genderové nerovnosti a obecné percepce žen v afghánské společnosti ve zdravotnictví, včetně jim poskytované zdravotní péče. Především se jedná o základní neznalosti v péči o zdraví před a po porodu, kdy např. porod je vnímán jako přirozený proces, ke kterému není třeba žádná prenatální či postnatální péče, včetně jakékoliv zdravotnické pomoci při porodu (HRW 2021).

4.4 Politická participace

První událost po americké intervenci, která mohla prokázat celostátní přístup k nově nastoleným emancipačním reformám, byly volby roku 2005, kterých se ženy měly poprvé možnost plně účastnit. Byly to první svobodné volby v Afghánistánu po 30 letech. Ve volebním procesu byly implementovány genderové kvóty, které měly ženám zajistit 68 křesel z 249, přibližně 25 % ze všech poslanců v dolní komoře Parlamentu (Wolesi Jirga). Současně jedna třetina z části, kterou jmenuje prezident (polovina z celkového počtu křesel v parlamentu), byla také garantována ženám. V horní komoře (provinciální rada) měly pak ženy zajištěnu jednu čtvrtinu křesel (HW 2005).

Otázka účast žen v politice byla po pádu tálibánském režimu jednou z nejvíce kontroverzních. Na obsazení politických funkcí kandidovali lidé, kteří se během předešlých režimů podíleli na násilnostech, měli na svědomí i oběti na životech a jejich chování nebylo v souladu s aktuálními reformami. Tito kandidáti pak vytvářeli tlak na ženy a zastrašovali je od možné kandidatury. Kromě nátlaku ze strany kandidátů mužského pohlaví byly ženy obecně v ohrožení – součástí tradičních společenských norem nebyla politická participace žen. Ženám tak častokrát nebylo „společensky“ dovolováno kandidovat. V přechodně ustanoveném parlamentu před volbami 2005 byly ženy neustále pod tlakem, dostávaly méně času ke svým projevům než ostatní, nebylo jim dovoleno se vyjadřovat – jejich přítomnost tak postrádala reálný dosah. S volbami 2005 pro ženy nepřišlo mnoho nového, stále byly pod tlakem a

v neustálém ohrožení „*Several women delegates subsequently faced retaliation for their participation in the form of harassment, dismissals from their jobs, and transfers to less desirable positions.*“ (HW 2005, s. 8). Ač oproti předešlým volbám se jim dostalo značné podpory od neziskových a nevládních organizací, které podpořily program zajišťující vzdělání v oblasti volebního procesu, napomohly ke schválení registrace žen bez uvedení fotografie a zprostředkovaly ženám pracovní pozice při organizaci voleb. Mezi registrovanými kandidáty tak v roce 2005 bylo až 41 % žen. Ovšem problematika bezpečnosti v regionu byla stále velmi aktuální, v mnoha případech se ženy nemohly dostavit k registraci, v Afghánistánu nebylo dostatečné množství bezpečnostních složek, které by mohly v případě konfliktu zasáhnout. Dokonce v březnu 2004 byl zaznamenán případ, kdy byl napaden autobus s pracovníci volební registrace, dvanáct z nich bylo zraněno a tři dokonce útok nepřežily (HW 2005).

Mnoho válečných zločinců se ucházelo o opoziční místa v novém parlamentu, povětšinou se jednalo o mudžáhidy, jejichž ideologie se stavěly radikálně proti emancipaci žen obecně. Politická kandidatura žen se tak stala sjednocujícím tématem opozice proti stávajícímu režimu. Přes násilné jednání a válečné zločiny měli mudžáhidi možnost profilovat se v politice. Organizace Human Rights Watch (2005) zaznamenala reakce žen, které se spíše obávaly nově vzniklých politických pravomocí mudžáhidů než jednání ze strany Al-Káidy. Ve volbách 2005, bylo zaznamenáno nelegální obchodování s hlasy, podplácení volební komise a korupce napříč nově vzniklou politickou elitou. Do finálního ustanovení parlamentu bylo nakonec z 25 % vyhrazených křesel pro ženy zvoleno pouze 12 % a do horní komory 8 %. Ohledně horní komory, provinční rady, nebylo jisté, jakými pravomocemi budou ženy disponovat – provinční rady se nacházejí v územích provinčních center, jedná se o rurální oblasti, kde pro ženy není bezpečnost zajištěna. Mnoho úředních pracovníků neuznává emancipační reformy a politickou participaci žen, pracovníci tak mohli odmítnout s nimi spolupracovat: „*We need security even after we win. Because we are not parliament candidates, we don't go to Kabul. We have to stay here with all commanders in the Provincial Council, so we need security.*“ (HW 2005, s. 12).

Další faktor, který ovlivňuje ženskou politickou participaci, je jejich ekonomické zabezpečení, když ženy nedisponují dostatečnými finančními prostředky, které by mohly vynaložit na politickou kampaň. Pracovní příležitosti mají oproti mužům významně omezené, a pokud se jim podaří získat práci, povětšinou se jedná o málo placené pozice. Ženy tak nemohou kandidovat nezávisle, ale na kandidátkách politických stran. „Závislá“ kandidatura s sebou přinesla nové překážky – mnoho politických stran zpřístupňovalo kandidaturu ženám

pouze z motivace naplnění kvótních závazků a dále jim nedovolují participovat ve stranické struktuře: „*They [political parties] are using women only as a symbol.*“ (HW 2005, s. 13).

4.5 Přístup ke spravedlnosti

Tato oblast se zaměřuje na přístup žen ke spravedlnosti, tj. přístup žen k právní ochraně. Jak jsem již zmínila, ochrana práv a svobod žen je v období americké intervence součástí ústavních pořádků, avšak podle svědectví afghánských žen a prohlášení humanitárních organizací je přístup žen ke spravedlnosti značně omezený. A to i přes přijetí zákona o eliminaci násilí na ženách (EVAW 2009), který měl posílit právní ochranu žen.

Tuto oblast monitorovala mise Organizace spojených národů v Afghánistánu (UNAMA), která ve svém prohlášení z roku 2020 zkoumala případy žen, které nahlásily příslušným státním orgánům násilné jednání. Monitoring se zaměřoval na soudní zpracování jednotlivých případů nahlášeného násilí, povětšinou předmětem hlášení byly činy ve věci znásilnění, vraždy ze cti, dětské sňatky, nucené sebevraždy, sebeupálení, svévolné zatýkání ve věci „zina“ či nedovolené opuštění domova. Ze 303 zkoumaných případů nahlášeného násilí za období 18 měsíců, se pouze 49 % z nich dostalo do fáze soudního řízení. Prohlášení mise OSN se přímo zaměřovalo na vymáhání zákona EVAW. Podle získaných dat bylo zjištěno, že státní instituce zajišťující vymáhání tohoto zákona, označily za zločiny proti mravnosti, ty případy, ve kterých se ženy dopustily nepovoleného útěku bez doprovodu příbuzného mužského pohlaví (*mahram*), následně pak tyto ženy byly zatčeny ve věci „zina“, neboli cizoložství. Morální zločiny a obdobné činnosti tohoto charakteru jsou v rozporu se zněním EVAW, tyto případy dokazují, že implementace zákona nebyla plošného rozsahu a její znění nebylo vymáháno.

Dále se UNAMA ve svém prohlášení zaměřila na případy, ve kterých byly ženy nuceny k sebeupálení či sebevraždě. Ženy se tímto způsobem vykupovaly z nouze, z následků domácího násilí, nuceného uzavření sňatku, apod. Ze svědectví o jedné z obětí: „...*a 20-year-old mother ended her life reportedly due to enduring years of serious violence at the hands of her husband and parents-in-law*“ (UNAMA 2020, s. 14). Toto jednání podtrhuje závažnost problematiky přístupu žen ke spravedlnosti, zmíněné oběti zjevně neměly pocit, že by se nějakým způsobem domáhaly své právní ochrany. Mezi další případy násilného jednání patří tzv. vražda ze cti, UNAMA v této rovině zaznamenala 22 případů, ve většině z nich byl pachatel příbuzný oběti. A pouze u 22,7 % z nich byla vymáhána trestní odpovědnost. Zmíněná data ukazují, že vražda ženy ze cti je částí afghánské společnosti stále považována za legitimní

nástroj k opětovnému nastolení řádu z hlediska tradičních, kulturních a náboženských norem: „*In March 2018, a 17-year-old girl was arrested by the ANP for running away and was sentenced to nine months of imprisonment. Upon release, she was sent to a Women's Protection Centre and then released to her parents. Her brother allegedly killed her the day following her release.*“ (UNAMA 2020, s. 14).

Neuplatňování trestní odpovědnosti lze pozorovat i v případech dětských sňatků a znásilnění. Zmíněné násilné akty s sebou souvisejí, mladé dívky, se kterými jsou uzavírány sňatky, jsou v manželství podrobovány sexuálnímu násilí a v brzkém věku otěhotní. Mladé dívky se právní ochrany nedomáhají, protože jsou to většinou jejich rodiny, které s nimi obchodují a prodávají je k dohodnutým sňatkům: „*In October 2018, a 10-year-old girl was given in an exchange marriage by her father to a 20-year-old man. The day after her wedding, she was taken to the provincial hospital due to serious bleeding, reportedly as a result of sexual intercourse, and died from her injuries.*“ (UNAMA 2020, s. 16).

K sexuálnímu násilí, znásilňování žen v domácnosti i na veřejnosti, i přes právní ochranu prostřednictvím přijetí zákona EVAW a dalších právních norem, nadále dochází bez ohledu na existenci právních norem. I v případě, že se ženám podaří sexuální násilí nahlásit, jsou podrobovány lékařskému vyšetření, které probíhá bez bližšího informování o dalším postupu, a následně z něj pověřené osoby vyvozují, zdali k sexuálnímu násilí opravdu došlo. Není v pravomoci zdravotnického personálu tuto skutečnost hodnotit, a v mnoha případech nemusí být následky sexuálního násilí ani viditelné. Problematické je také, že ženy, které se staly oběťmi sexuálního násilí mimo domov (na veřejnosti) bývají často v soudním procesu samy uznány vinnými ve věci „zina“ (cizoložství), aniž by daný čin opravdu spáchaly (UNAMA 2020). Tento případ popisuje ve svém prohlášení HRW (2012), kdy afghánská dívka Tahmina nahlásila příslušným orgánům, že byla obětí sexuálního násilí. Soud, aniž by se blíže zabýval jejími tvrzeními, ji uznal vinnou z cizoložství a odsoudil ji ke dvěma a půl letům vězení, s dodatkem, že ženy mají vědět, že je pro ně nebezpečné chodit v noci ven (HRW 2012, s. 5). Kromě soudnictví tento přístup můžeme pozorovat i v policejních složkách, policie v mnoha případech, kdy je svědkem násilí, nebo jí je domácí násilí či znásilnění nahlášeno, nezasahuje. HRW (2009) zaznamenala několik svědectví, kdy bylo ženám policejními orgány přímo řečeno, že projednávání tohoto druhu násilného chování se věnovat nebudou a že je to jejich věc.

Absentující přístup žen ke spravedlnosti pozorujeme i v rovině žen aktivních ve veřejné sféře. HRW (2009) uvádí příklady žen, které čelily výhrůžkám smrti prostřednictvím telefonátů, dopisů, atd., a ač toto chování nahlásily policejním orgánům, policie nijak nezasáhla.

Dokonce byl zaznamenán případ ženy, lidskoprávní aktivistky, která byla zavražděna potom, co policie byla nečinná, ačkoliv již několik měsíců předem byla informována o nátlaku, kterému žena čelila: „*The Taliban claimed responsibility for her death, but friends and colleagues have questioned whether this might have also been a political assassination. No one has been prosecuted for her murder.*“ (HRW, s. 4). Násilí na ženách aktivních na veřejnosti má vliv na snižující se účast žen ve společnosti, ve veřejných složkách, v politice. Zvolené členky parlamentu čelily výhrůzkám a nátlaku od ostatních členů. Stát v této rovině zasahuje minimálně, sankce za nedodržování ženských práv nevymáhá a násilí na ženách toleruje (HRW 2009).

5. Analýza faktorů ovlivňující efektivitu genderových reforem

Přítomnost amerických vojsk na území Afghánistánu budila rozporuplné reakce, obzvláště pak v oblasti podpory Afghánistánu Spojenými státy a reforem zaváděných ze strany Spojených států. Součástí kapitoly je analýza faktorů ovlivňující efektivitu vydaných reforem. Jedná se o zhodnocení hlavních prvků, které ovlivnily úspěch jejich zavádění. Současně se kapitola zaměřuje na kritické reakce přímo zacílené proti americké intervenci v Afghánistánu. Tedy na lidskoprávní rovinu odůvodnění americké intervence.

Zásah cizího státu do státotvorných procesů přináší pochopitelně kritické ohlasy místního obyvatelstva, kritické ohlasy mohou být zintenzivněny rozparem kulturních norem okupovaného státu a státu, jež intervenue. Obzvláště křiklavým příkladem tohoto byla americká intervence v Afghánistánu. Zkoumaná kritika v kapitole se odkazuje na zaváděné genderové politiky během americké intervence. Afghánská společnost je složena z několika etnických skupin, jejichž hodnotový rámec se nemusí navzájem shodovat. Tento nesoulad se posléze projevuje odlišným pojetím práv a svobod jedince, současně se etnika rozdělují do přidružených kmenů (komunit), které se primárně řídí zvykovým právem, v důsledku čehož je plošné zavádění reforem téměř nemožné. Heterogenní povaha afghánské společnosti se u americké intervence projevovala nesouladem mezi formálním vymezením reforem a jejich adaptací v praxi, kupříkladu rovnoprávnost pohlaví sice byla ústavně zakotvena, avšak v praxi se téměř nevymáhala.

Kapitola vychází z odborných článků a zpráv neziskových a nevládních organizací monitorujících úspěšnost a vliv zaváděných reforem na tamní obyvatelstvo. Odborné články analyzují východiska vydaných reforem a jejich efektivitu, tj. reálný dopad na většinovou společnost Afghánistánu, přičemž zohledňují heterogenní charakter afghánské společnosti, jež je jedním z hlavních faktorů, který účinnost zavedených reforem ovlivnil.

Faktory, které podle autorů významně ovlivnily efektivitu nových reforem, jsem podle jejich znění rozdělila do čtyř základních proudů. Rozdělení vychází z analýzy zdrojů, které se touto problematikou zabírají, jedná se tedy o roviny, které byly napříč texty nejhojněji zastoupené. Neznamená to, že zmíněný výčet rovin je konečný, ovšem vzhledem ke komplexnosti tématu je stěžejní pro srozumitelnější uvedení problematiky. První rovina se zaměřuje na (1) externí charakter implementace, další (2) sleduje vztah socioekonomického kontextu země se zněním přijatých reforem, následná (3) vliv reprezentace a participace afghánských žen a mužů na jejich dodržování a poslední rovina se soustředí na (4) efektivitu

genderových politik ve vztahu k primární motivaci jejich zavedení. Vzhledem k intenzitě těchto změn a reforem napříč mezinárodním společenstvím, se faktory nevztahují pouze k charakteru amerických reforem aplikovaných na Afghánistán, ale součástí je i pomoc poskytovaná např. Organizací spojených národů.

5.1 Externí charakter reforem

Post-konfliktní rekonstrukce země mohou být doprovázeny mezinárodní podporou, Kandiyoti (2007) tento proces nazývá internacionalizací státotvorného procesu, kdy podporující mezinárodní společenství nebo cizí stát částečně působí jako vedení (autorita) v podporovaném státě. Součástí podpory může být zajištění bezpečnosti, ekonomické stability a politické reprezentace. Příkladem takového procesu je post-konfliktní rekonstrukce v Afghánistánu po 11. září 2001. Kromě výše zmíněných typů podpory, byla součástí i humanitární pomoc, která se v právě Afghánistánu zabývala genderovou problematikou. Zaváděné reformy (podpory) obsahují i tzv. *gender mainstreaming* – procedury zaměřující se na rovnost žen a mužů, např. rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000) (Kandiyoti 2007).

Zaváděné reformy v Afghánistánu byly součástí podpory ze strany mezinárodních společenství nebo cizího státu, tj. ze strany vnějšího aktéra – měly tedy vnější podobu (externí charakter), která se projevuje na efektivitě zaváděných reforem. Efektivita zaváděných reforem byla v této rovině ovlivněna dvěma aspekty, obecným (univerzálním) zněním reforem a závazků, a jejich nejednoznačným pojetím.

Obecnost nebo „univerzalita“ vydaných reforem se z hlediska postkoloniální kritiky projevuje ve svém obsahu sdílením západního narativu bez včlenění „nezápadních“ hodnot. Reformy zaváděné mezinárodním společenstvím (např. OSN) nebo cizím státem (Spojené státy) jsou tak považovány za necitlivé ke kulturní tradici jiných zemí (Pratt 2013, Parashar 2019 v Singh 2020). Pratt (2013) se kriticky zaměřuje právě na rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), která podle autorky představuje ukázkový příklad expanze „neoliberálního impéria“³ (Agathangelou and Ling 2009 v Pratt 2013). Přijetím rezoluce státy navzájem potvrzují svoji pozici a ideologický rámec sdílených (západních) hodnot. Rezoluce tímto způsobem zjednodušily problematiku ženských práv a svým zněním podpořily diskurzivní

³ Pojem „neoliberální impérium“ vychází z Gramscioho pojetí hegemonie – „its [hegemony] re/production is dependent upon the dialectic of consent and coercion, of material and discursive practices, and of elites and non-elites.“ (Pratt 2013, s. 779).

dichotomii války proti teroru. Diskurzivní dichotomií míním bipolární rozdělení na „civilizovaný (západní) svět“ a „necivilizovaný východ“. Tento narativ byl zastoupen v politické rétorice americké prezidentské administrativy po událostech 11. září 2001 (Pratt 2013, Stabile & Kumar 2005).

Vedle univerzálního pojetí hodnot se externí charakter reforem projevuje na jejich nejednoznačném znění a z něho vyplývajících nejasných závazcích. Singh (2020) přímo zmiňuje závazky spojené s agendou WPS (Women, Peace and Security) vycházející z přijetí rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), ke které se zavazovaly Spojené státy společně s Afghánistánem. Obsahově se rezoluce zavazuje ke zvýšení počtu žen v mírových a státotvorných procesech, k zamezení sexuálnímu násilí na ženách, k podpoře žen ve veřejné sféře (Shepherd 2020), ale už nepřináší konkrétní kroky, jak toho docílit. I podle SIGAR (2021) byla tato nejednoznačnost součástí amerických reforem vztahující se k Afghánistánu. Reformy nebyly dostatečně konkretizovány, a tak znění reforem vyhlášovalo jen obecné závazky jako zlepšení přístupu žen ke vzdělání, zdravotní péči, atd. Obsah zaváděných reforem nezohledňoval tamní podmínky, a to jak bezpečnostní překážky ve výkonu nově nabitých práv a svobod, tak ani sociokulturní rámec afghánské společnosti: „*U.S. agencies often failed to adequately appreciate the Afghan cultural context and acute sensitivities around gender norms, or to set realistic goals that reflected the barriers to progress.*“ (Tamtéž, s. 79).

5.2 Socioekonomický kontext

Zohlednění socioekonomického kontextu země ve znění reforem je nezbytné pro efektivní adaptaci a implementaci reforem na daném území. Při absenci tohoto aspektu se z mezinárodně uznávaných závazků stávají obecná hesla, která bez konkretizace nelze dostatečně adaptovat v cílovém prostředí a teorie se od praxe významně vzdaluje. U reforem zavádějících rovnost pohlaví, tak častokrát absentuje zohlednění tamních podmínek a příčin, které za nerovným postavením žen a mužů skutečně stojí. Pojetí genderu je fluidní, jedná se o sociální konstrukt, jehož význam se proměňuje v závislosti na místních hodnotách, kulturních norem a institucionálního prostředí (Ali & Syed 2017, Brenner 2009).

Kandiyoti (2007), ve své reflexi vztahu genderové problematiky, post-konfliktní rekonstrukce, islámu a práv žen uvádí právě post-konfliktní charakter afghánskému státu jako stěžejní pro pochopení nerovného postavení žen a mužů v Afghánistánu. Absencí začlenění tohoto rozměru dochází k nepochopení příčin nerovného postavení. Podle Kandiyoti (2007)

bývá v problematice nerovnosti pohlaví v Afghánistánu zmiňována pouze kulturní tradice země, jsou ale opomíjeny reakce jedinců na válečné dění: „*One of the clear dangers of such an approach is to mis-recognise or misinterpret what are, in effect, reactive behaviours of ordinary people as they try to grapple with the uncertainties of everyday life by treating them as mere extensions of local custom.*“ (Kandiyoti 2007, s. 511). Diskriminace na základě pohlaví tak může být ovlivněna důsledky válečného konfliktu, kupříkladu kriminalizací hospodářství, obchodem s drogami, chudobou, ztrátou blízké osoby či narušením rodinných vazeb. Tyto faktory znevýhodňují především ženy, příkladem může být přeprodávání žen (dcer) do jiných rodin k zaplacení drogových dluhů (Kandiyoti 2007).

Vztahem teoretických východisek reforem a jejich převedení do praxe se zabývala Singh (2020), která k efektivní adaptaci reforem považovala za důležité zohlednit „každodenní aktéry“, tj. většinovou společnost. Důvodem selhání genderových reforem byla jejich necitlivost vůči afghánským socioekonomickým podmínkám, jednalo se tedy o nedostatečnou interakci mezi těmi, co normy zaváděli a těmi, kteří je měli dodržovat. Tuto skutečnost je možné pozorovat na přijatých Národních akčních plánech (National Action Plan), které se zavazovaly (zavazují) k podpoře participaci žen v mírových procesech a k ochraně ženských práv. V případě Afghánistánu (National Action Plan 2015) se to projevovalo například ve vztahu k bezpečnostní situaci země a ženským právům – práva žen byla formálně vymezená, např. formálně měly ženy možnost se účastnit politického života a podílet se na práci ve veřejné sféře, avšak reálně čelily výhrůzkám a společenskému tlaku, které výkon jejich práv značně omezoval či dokonce znemožňoval. V této rovině narážíme na klíčovou problematiku, která se projevuje napříč jednotlivými rovinami: neúspěšné spojení mezi teorií a praxí bylo z velké části zapříčiněno nedůsledným zohledněním kontextu, ve kterém se stát nacházel (Singh 2020).

5.3 Reprezentace a politická participace

Konkrétní znění zaváděných reforem záviselo na vlastním legislativním procesu. Vzhledem k externímu charakteru reforem, byly reformy schvalovány a upravovány bez zastoupení většinové (afghánské) společnosti. Reprezentaci afghánské společnosti zohledňují především u procesů genderových reforem. Tato rovina se týká důsledků absence reprezentace z hlediska efektivity zaváděných reforem, a to u zastoupení afghánských žen (Larson 2014, zdroj) a afghánských mužů (Bahri 2014). Tato podkapitola pracuje s pojmy jako „afghánský muž“ a „afghánská žena“ k lepšímu uchopení problematiky. Pojem slouží k pojmenování části

společnosti pouze na základě pohlaví a státní příslušnosti, nepředstavuje homogenizující pojetí jejich hodnotového a kulturního zázemí.

Bahri (2014) se domnívá, že důvodem selhání zaváděných reforem byla nepřítomnost afghánských mužů u jejich projednávání. Ve své práci sleduje postavení afghánských mužů v období americké intervence k nově zaváděným genderovým reformám. Vychází z průzkumů zachycující názorové postoje afghánských mužů vůči genderové problematice. Výsledkem byla jejich zvyšující se negativní percepce. Jejich odmítavý postoj si Bahri (2014) vysvětluje právě jejich nepřítomností v projednávání procesech.

Vzhledem k patriarchálnímu charakteru afghánské společnosti mají muži napříč sociálními oblastmi vyšší postavení než ženy. Hierarchické postavení mužů a žen se projevuje ve veřejné sféře, náboženství a ve vzdělání. Tato skutečnost výrazně ovlivňuje úspěch zaváděných reforem, tedy pokud muži odmítnou přijímané reformy dodržovat, ženy se mohou stěží domáhat změny: „...men have the power, the resources, and the contacts to make gender equality possible, and their support is critical.“ (Bahri 2014, s. 170). Reformy prosazující rovnoprávnost žen a mužů se ve svém znění soustředily především na emancipaci afghánských žen, aniž by zhodnotily postoj afghánských mužů k této problematice. Reformy tak nebyly citlivé k místním podmínkám, k příčinám nerovného postavení žen a mužů, což mělo za následek nedodržování nově přijatých reforem. Ovšem kromě znění reforem ovlivňuje odmítavý postoj i jejich „západní“ charakter. Podle dotazovaného afghánského úředníka vnímají Afghánci vnímají genderovou rovnost jako „westernizaci“ (z angl. westernization) afghánských tradic, tj. přejímání západních hodnot (Bahri 2014, s. 177).

Nepřítomnost afghánských mužů u projednávání procesů a zhodnocení důsledků na efektivitu zaváděných reforem představuje pouze jeden z pohledů, jak k otázce reprezentace Afghánců přistupovat. Dalším je zohlednění zastoupení afghánských žen v reformních procesech a jejich přístup k genderovým reformám. Obdobně jako u afghánských mužů se postoje žen proměňují na základě socioekonomických a kulturních podmínek, ve kterých se nacházejí. Afghánská společnost je rozdělena do několika skupin podle etnika, společenské třídy, jazykové skupiny, politické příslušnosti a regionálního rozmístění (Larson 2014, s. 120). Kupříkladu ženy žijící ve městě jsou ovlivněny západním pojetím feminismu spíše než ženy z venkovních oblastí, to ovlivňuje i jejich pojetí emancipace a ženských práv v Afghánistánu.

Během intervence byly přijaty reformy, které měly napomoci politické participaci žen a jejich emancipaci ve veřejné sféře. Součástí těchto reforem bylo zavedení genderových kvót, díky kterým se část afghánských žen dostala v roce 2005 do parlamentu. Už ale nelze říct, že

by přítomné ženy měly možnost reálně obhajovat svá stanoviska. Tato skutečnost bývá označována jako politika přítomnosti („politics of presence“), kdy zvolení zástupci nemají efektivní dosah na znění politické agendy (Larson 2011). Zvolené ženy v parlamentu tak nemohly prosazovat (nejen) svá stanoviska k genderové agendě. To se projevilo na změnách v legislativě, např. v roce 2009 byl přijat šíitský zákon (Shia Personal Status Law), který značně omezoval práva afghánských žen. Ze svědectví poslankyň byly z vyjednávání o jeho finálním znění vynechány části, které se na postavení žen odkazovaly: „*according to one female MP, not in its entirety: details concerning sexual relations, for example, had been “missed out” of the debate*“ (Larson 2011, s. 123). Omezení jejich politické participace žen a jejich a možnosti reprezentovat své zájmy dopadá na znění genderových reforem, které s nimi nejsou diskutovány a ženy tak nemohou iniciovat znění reforem na politickém plénu.

5.4 Primární motivace zavedení genderových politik

Lidskoprávní rovina americké intervence na území Afghánistánu s sebou nese kritické ohlasy. Částí odborné veřejnosti je považována za oportunistický nástroj k legitimizaci vojenské přítomnosti na cizím území (Afzal-Khan 2022, Brenner 2009, Heath & Zahedi 2011, Rostami-Povey 2007, Russo 2006, Shepherd 2006). Tato podkapitola se zabývá symbolickou rovinou užití práv afghánských žen a jejími důsledky pro adaptaci genderových reforem.

S hodnocením využití otázky ženských práv v Afghánistánu jako oportunistického je nutné podtrhnout, že takovéto zhodnocení nemá popírat možný pozitivní dopad na emancipaci afghánských žen. Kritika však klade důraz na primární motivaci jejich zavádění, která mohla ovlivnit efektivitu a reálný dosah nově zavedených reforem.

Brenner (2009) přispěla analýzou o rétorickém pojetí práv afghánských žen během Bushovy prezidentské administrativy. V mediálním prostoru byly afghánské ženy vyobrazovány jako pasivní a bezmocné oběti (Barakat a Wardell 2002). Západní mediální platformy sdílely fotografie žen zahalených v chadari, což mělo evokovat bezbrannost afghánských žen před represivní politikou tálibánského režimu (Bhattacharyya 2008). Brenner (2009) zkoumá užití narativu záchrany afghánských žen jako nástroje v politické rétorice, a to prostřednictvím diskurzivní analýzy. S touto metodou pracuje konstruktivismus a feminismus, pomocí této analýzy citované autorky sledují význam zkoumaných pojmů v sociální interakci. Zkoumaným pojmem v této analýze je pojem „práva žen v politické administrativě Spojených států“.

Pojem byl užíván v podtržení dichotomického rozdělení světa na „my“ versus „oni“ [Us vs. Them; Khalid (2017) dichotomii dělí na „nás“ a „ty ostatní“ (Self v. Other)]. Dichotomie sloužila k diferenciaci mezi „civilizovaným“ a „barbarským“. V tomto rozdělení se na jedné straně objevují Spojené státy jako ty „civilizované“ a ochraňující ženská práva a na druhé straně jsou „barbarské“ či „špatné“ státy lidská práva omezující jako Afghánistán, Čína, Severní Korea, apod. Spojené státy zde byly vyobrazovány jako morální autorita vyznávající demokratické (míněno ty „správné“) hodnoty a ochránce práv ve světě. Brenner (2009) toto označuje za projev ospravedlňující vojenskou přítomnost na území cizího státu. Ospravedlňující projev byl cílen jak na americké občany, tak na mezinárodní společenství k získání politické přízně, včetně udržení si „morální legitimacy světového lídra“ (Brenner 2009, s. 28). A to i přesto, že válečný konflikt měl (má) především negativní dopady na životy afghánských žen. Brenner (2009) současně dodává, že se symbolické užití ženských práv projevilo i ve znění zaváděných reforem – neodpovídalo totiž reálné situaci v zemi: *„the effect of the war there has been disastrous for many Afghan women and the United States' efforts to empower them poorly suited to the actual realities of their lives“* (Brenner 2009, s. 26).

Bhattacharyya (2008) obdobně sleduje v západním mediálním prostředí prvky univerzalizmu a dodává, že využití lidskoprávní motivace v americké intervenci negativně dopadá nejen na afghánské ženy, ale na ženy obecně. Narativ „záchrany“ žen podporuje percepci hierarchického postavení ve vztahu k mužům, tedy snižuje to postavení žen a vytváří z žen „oběti“, které mají být zachráněny: *„The story of rescued women anywhere relies on the idea that women everywhere are less than men, helpless victims waiting to be saved.“* (Bhattacharyya 2008, s. 22). Bhattacharyya (2008) symbolické užití práv afghánských žen považuje za „ukradenou“ feministickou rétoriku, která sdílí falešný narativ o motivaci americké intervence v pomoci afghánským ženám.

5.5 Shrnutí analýzy

Zmíněné roviny, které kritizují mezinárodní pomoc na území Afghánistánu, se ve svém obsahu shodují na komplexnosti této problematiky. Komplexností míním nestejnorodé složení afghánské společnosti, které se projevuje konfliktem legitimit. Jednotlivé komunity se liší etnickým složením, náboženským pojetím a socioekonomickými podmínkami. Současně nemůžeme opomenout různorodé přírodní podmínky napříč celou zemí, které taktéž ovlivňují hodnotový rámec jednotlivých skupin – např. etnikum žijící v horách (Hazárové), což dovoluje

větší mobilitu žen v okolí domova nežli etnikům žijícím ve městech, ovšem nejedná se o projev emancipace, nýbrž o pragmatismu (Kabeer & Khan 2014).

Odlišné podmínky a různá pojetí práva, ovlivňují nejen zvyky, kulturu a tradice napříč skupinami, ale současně jejich percepce postavení žen. Snahy o plošné reformy tak vytvářejí chaos a konflikt, rozdělení společnosti se projevuje v podrobování odlišnému řádu, etnickému i právnímu. Společnost není polarizována pouze na rovině etnika, nýbrž i v rozdělení obyvatel žijících ve městech a na venkově, v závislosti na úrovni vzdělání, podle pohlaví a podle socioekonomických podmínek. Společně s tímto rozdělením se proměňuje i pojetí genderu, např. sociální role žen žijících ve městě se nemusí shodovat se sociální rolí žen žijící v rurálních oblastech.

Zároveň přítomnost vojsk cizích států a mezinárodních společenství mobilizovala část společnosti do opozičních sil, které jako projev nesouhlasu s intervencí Spojených států odmítaly nově přijaté reformy. Reformy v oblasti ženských práv pak označovaly za protiislámské a v rozporu s afghánskou tradicí a zvyky. Nesouhlas s intervencí a odmítnutím nových reforem vyostřil polarizaci společnosti a konflikt legitimit. Tato skutečnost se promítala v každodenním dění většinové společnosti, kupříkladu ženy, které v souladu s aktuálními právními normami nechodily zahalené, byly terčem násilného chování ze strany těch, jež reformy odmítali. Tento situační příklad je frekventovaně zmiňován v prohlášeních lidskoprávních organizací (HRW 2002, UNAMA 2020), které sledují příčiny násilí na ženách.

6. Závěr

Po událostech spojených s teroristickými útoky 11. září 2001 ve Spojených státech byla americkou administrativou vyhlášena válka proti teroru a z ní vyplývající vojenská intervence do Afghánistánu. Intervencí došlo k tzv. internacionalizaci státotvorného procesu, kdy cizí mocnost v rámci post-konfliktní rekonstrukce získala určitou autoritu na území jiného státu, tedy Afghánistánu. V tomto případě byla cizí mocností kromě Spojených států i mezinárodní společnosti. Součástí jejich působení byla i humanitární pomoc, která cílila (nejen) na problematiku rovnoprávnosti pohlaví v Afghánistánu.

V období americké intervence tak vzniklo mnoho humanitárních programů zabývajících se právy afghánských žen. Programy měly podobu dotací finančních a materiálních prostředků, organizací pracovních stáží, zdravotnických kurzů, zajištění pracovních míst, zavedení genderových kvót atd. Ovšem zavedení nově přijatých reforem s sebou neslo problémy. Vzhledem k heterogennímu charakteru afghánské společnosti, bylo velmi obtížné adaptovat přijaté reformy v praxi. Afghánská společnost je rozdělena podle etnika, náboženství, společenské třídy, jazyka a politického přesvědčení. V důsledku válečného konfliktu byla v zemi nestabilní ekonomická a politická situace, bezpečnostní situace země byla v žalostném stavu a většině žen ani nedovolovala opustit své domovy.

Ze svědectví afghánských žen a z prohlášení neziskových (HRW) a vládních organizací (SIGAR) vyplývá, že mezi samotným formálním vymezením reforem a jejich zaváděním v praxi byl velký rozdíl. Cílem této práce bylo analyzovat ty faktory, které právě efektivitu zaváděných reforem ovlivnily. Analýzou odborných článků zabývajících se problematikou efektivit genderových reforem v Afghánistánu, jsem vytyčila čtyři hlavní roviny, které byly napříč zdroji nejčastěji zmiňovány.

První rovinu tvoří skutečnost, že reformy a podpory směřující k afghánským ženám byly zaváděny zvenčí, externě. Obsah samotných reforem byl výsledkem komunikace a dohody vnějších aktérů, v důsledku čehož pak v jednotlivých reformách absentovala konkretizace strategie při jejich adaptaci v praxi. Obsahová část reforem také odkazovala na „univerzální“ hodnoty v problematice rovnoprávnosti pohlaví, ale tyto byly z hlediska postkoloniální kritiky spíše prozápadní než všezahrnující.

Druhá rovina navazuje na problém externí povahy zaváděných reforem, efektivita zavádění reforem do vlastní praxe byla ovlivněna právě absencí ohledu na socioekonomický kontext země. Afghánská společnost je svou podstatou heterogenní, což se projevuje v odlišných kulturních tradicích a společenských normách. Ve znění reforem tato skutečnost však

nebyla dostatečně reflektována, zaváděné reformy byly necitlivé vůči podmínkám a potřebám místních komunit.

Třetí rovina se týkala reprezentace a politické participace afghánské společnosti v legislativním procesu týkajícím se reforem,. Tato část byla zkoumána z hlediska participace afghánských žen a afghánských mužů v průběhu přípravy znění a koncipování obsahu reforem a jejich zavedení do právního řádu země. Absence mužů se odrazila na dodržování a respektování zavedených reforem.

Čtvrtá a poslední rovina ovlivňující efektivitu reforem byla primární motivace jejich zavedení. Tím podle autorů nebyla ochrana ženských práv, nýbrž legitimizace vojenské intervence.

Vytyčením rovin, které ovlivnily efektivitu reforem, jsem se snažila o přiblížení genderové problematiky v Afghánistánu. Závěrem lze shrnout, že necitlivé zavádění genderových reforem ve svém důsledku práva afgánských žen ovlivnilo negativně, zaváděné reformy podnítily opoziční skupiny k jejich radikalizaci a dalšímu násilí zvláště na ženách.

7. Bibliografie

7.1 Knihy

Bhattacharyya, G. (2008). *Dangerous Brown Men : Exploiting Sex, Violence and Feminism in the 'War on Terror'*. London: Zed Books.

Kitch, Sally. (2014). *Contested terrain: Reflections with Afghan women leaders*. 10.5406/illinois/9780252038709.001.0001.

Heath, J., & Zahedi, A. (2011). *Land of the Unconquerable: The Lives of Contemporary Afghan Women*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520948990>

Larson, A. (2011). Chapter 6. *Women's Political Presence. A Path to Promoting Gender Interests?* V: Heath, J., & Zahedi, A. (2011). *Land of the Unconquerable: The Lives of Contemporary Afghan Women*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520948990>

Nojumi, N. (2002). *The rise of the Taliban in Afghanistan: mass mobilization, civil war, and the future of the region*. New York: Palgrave.

Rostami-Povey, E. (2007). *Afghan women: identity and invasion*. New York: Zed Books.

7.2 Odborné články

Afzal-Khan, F. (2022) "The Fundamentalist Nexus of Neoliberalism, Rentier Capitalism, Religious and Secular Patriarchies, and South Asian Feminist Resistances.," *Journal of International Women's Studies*: Vol. 24: Iss. 2, Article 16.

Ahmed-Ghosh, H. (2003). "A History of Women in Afghanistan: Lessons Learnt for the Future or Yesterdays and Tomorrow: Women in Afghanistan," *Journal of International Women's Studies*: Vol. 4: Iss. 3, Article 1.

Ali, F., & Syed, J. (2017). *From Rhetoric to Reality: a Multilevel Analysis of Gender Equality in Pakistani Organizations*. *Gender, work, and organization*, 24(5), 472-486. <https://doi.org/10.1111/gwao.12160>

Bahri, J. (2014). Western Gender Policies in Afghanistan: Failing Women and Provoking Men. *Gender, Technology and Development*, 18(2), 163–185. <https://doi.org/10.1177/0971852414529480>

Bamik, H. (2018). Afghanistan's Cultural Norms and Girls' Education: Access and Challenges. 4. 83-93.

Barakat, S. & Wardell, G. (2002) Exploited by whom? An alternative perspective on humanitarian assistance to Afghan women, *Third World Quarterly*, 23:5, 909-930, DOI: 10.1080/0143659022000028585

Brenner, A. (2009). "Speaking of 'Respect for Women': Gender and Politics in U.S. Foreign Policy Discourse, 2001-2004," *Journal of International Women's Studies*: Vol. 10: Iss. 3, Article 3.

De Jong, S. (2022). Segregated brotherhood: the military masculinities of Afghan interpreters and other locally employed civilians, *International Feminist Journal of Politics*, 24:2, 243-263, DOI: 10.1080/14616742.2022.2053296

Kabeer, Naila; Khan, Ayesha. (2014). Cultural Values or Universal Rights? Women's Narratives of Compliance and Contestation in Urban Afghanistan. *Feminist Economics*. 20. 10.1080/13545701.2014.926558.

Kandiyoti, D. (2007). Between the Hammer and the Anvil: Post-Conflict Reconstruction, Islam and Women's Rights. *Third World Quarterly*, 28(3), 503–517. <http://www.jstor.org/stable/20454943>

Khalid, M. (2017). *Gender, orientalism, and the 'war on terror' : Representation, discourse, and intervention in global politics*. Taylor & Francis Group.

Mannell, J., Grewal, G., Ahmad, L., & Ahmad, A. (2021). A Qualitative Study of Women's Lived Experiences of Conflict and Domestic Violence in Afghanistan. *Violence Against Women*, 27(11), 1862–1878.

Mamdani, M. (2002). Good Muslim, Bad Muslim: A Political Perspective on Culture and Terrorism. *American Anthropologist*, 104(3), 766–775. <http://www.jstor.org/stable/3567254>

Mccooy, A. (1997). "Drug Fallout: The CIA's forty-year complicity in the narcotics trade" in 'The Progressive' vol 61, no 8 (August 1997), pp. 24-27. *The Progressives*. 61. 24-27.

UNAMA (2009). *Silence is Violence - End Violence against Women in Afghanistan*. United Nations Assistance Mission In Afghanistan.

UNAMA (2020). *In Search of Justice for Crimes of Violence Against Women and Girls*. United Nations Assistance Mission In Afghanistan.

Parashar, S. (2019). "The WPS Agenda: A Postcolonial Critique." In *The Oxford Handbook of Women, Peace, and Security*, edited by Sara E. Davies and Jacqui True, 829–839. New York: Oxford University Press.

Pratt, N. (2013). "Reconceptualizing Gender, Reinscribing Racial–Sexual Boundaries in International Security: The Case of UN Security Council Resolution 1325 on 'Women, Peace and Security'." *International Studies Quarterly* 57 (4): 772–783.

Russo, Ann (2006) The Feminist Majority Foundation's Campaign to Stop Gender Apartheid, *International Feminist Journal of Politics*, 8:4, 557-580, DOI: 10.1080/14616740600945149^[SEP]

SIGAR (2021). *Support for Gender Equality: Lessons from the U.S. Experience in Afghanistan*, SIGAR-21-18-LL. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. Wednesday, February 17, 2021.

SIGAR (2021a). *What We Need to Learn: Lessons from Twenty Years of Afghanistan Reconstruction*. SIGAR-21-46-LL. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. Wednesday. August 2021.

Shepherd, L. (2006). Veiled References: Constructions of Gender in the Bush Administration Discourse on the Attacks on Afghanistan Post-9/11. *International Feminist Journal of Politics - INT FEM J POLIT*. 8. 19-41. 10.1080/14616740500415425.

Shepherd, L. (2020). Situating Women, Peace and Security: theorizing from “the local”, *International Feminist Journal of Politics*, 22:4, 456-461, DOI: 10.1080/14616742.2020.1796262

Singh, S. (2020). In between the ulemas and local warlords in Afghanistan: critical perspectives on the “everyday,” norm translation, and UNSCR 1325, *International Feminist Journal of Politics*, 22:4, 504-525, DOI: 10.1080/14616742.2020.1810587

Stabile, C. A., Kumar, D. (2005). Unveiling Imperialism: Media, Gender and the War on Afghanistan. *Media, Culture & Society* 27 (5): 765–782.

Human Rights Watch (HRW)

Human Rights Watch (2002). Taking Cover: Women in Post-Taliban Afghanistan. Human Rights Watch Briefing Paper. Human Rights Watch.

Human Rights Watch (2002a). Human Rights Watch interview, A.P., Mazar-i Sharif, Afghanistan, February 19, 2002. Human Rights Watch.

Human Rights Watch (2005). Campaigning against Fear. Women’s Participation in Afghanistan’s 2005 Elections. Human Rights Watch.

Human Rights Watch (2009). “We Have the Promises of the World”. Women’s Rights in Afghanistan. Human Rights Watch.

Human Rights Watch (2012). “I Had To Run Away”. The Imprisonment of Women and Girls for “Moral Crimes” in Afghanistan. Human Rights Watch.

Human Rights Watch (2012a). Letter to Secretary Clinton on US Strategy for Supporting Women's Rights in Afghanistan. Human Rights Watch. Dostupné z:

<<https://www.hrw.org/news/2012/10/19/letter-secretary-clinton-us-strategy-supporting-womens-rights-afghanistan>> [18. července 2022].

Human Rights Watch (2021). "I Would Like Four Kids—If We Stay Alive". Women's Access to Health Care in Afghanistan. Human Rights Watch.

7.3 Internetové zdroje

Bush, G. W. (2001) No Nation Can Be Neutral in This Conflict. [Online] November 6. The White House. [online] Dostupné z: <<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011106-2.html>> [23. června 2022].

Bajec, A. (2021) Afghan Women's Frontline Resistance Against 20 Years of 'Humanitarian Intervention'. Afghan women have never stopped fighting for their rights. RAWA. [online] Dostupné z: <<http://www.rawa.org/rawa/2021/10/01/afghan-women-s-frontline-resistance-against-20-years-of-humanitarian-intervention.html>> [18. července 2022].

Burke, J. (2008). 'I would never swap my country for all the world'. The Guardian. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2008/sep/11/afghanistan.gender>> [18. července 2022].

JURIST (2009). Afghanistan's Shia Personal Status Law treats women as second-class citizens. [online] Dostupné z: <<https://www.jurist.org/commentary/2009/08/afghanistans-shia-personal-status-law/>> [23. června 2022].

RAWA (2021). Afghan women's fight for freedom and democracy will never fail! RAWA statement on the 20th anniversary of occupation of Afghanistan by US/NATO. [online] Dostupné z: <<http://www.rawa.org/rawa/2021/10/07/afghan-women-s-fight-for-freedom-and-democracy-will-never-fail.html>> [18. července 2022].

7.4 Právní dokumenty

Ústava Afghánistánu (2004). Afghánistán. Dostupné z: <<https://www.refworld.org/docid/404d8a594.html>> [7. července 2022].

Law on Elimination of Violence against Women (EVAW) (2009). Dostupné z: <<https://www.refworld.org/pdfid/5486d1a34.pdf>> [18. července 2022].

UN Security Council, Security Council resolution 1325 (2000) [on women and peace and security]. 31 October 2000, S/RES/1325 (2000). Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3b00f4672e.html> [23. června 2022].